

Desnica in levica v projekcijah in rezultatih parlamentarnih volitev 2000

Marko Kos

Uvod

V šestih tednih pred volitvami 2000 so trije slovenski dnevniški (Delo, Dnevnik, Večer), dve reviji (Mag in Mladina) in dve TV postaji (POP TV in TVS) zasipali volivce z javnomnenjskimi raziskavami in projekcijami volilnih izidov. Potrošili so velike vsote denarja. Zato se moramo vprašati, kakšen namen so imele te volilne projekcije oziroma kakšen cilj so imeli plačniki in komu so služile. Takšne raziskave opravljajo pred volitvami povsod na Zahodu, pri tem pa prednjačijo države s starejšo in bolj ustaljeno demokracijo. Pri volitvah ameriškega predsednika merijo spremembo mnenja volivcev o kandidatih ob vsakem javnem nastopu in zlasti po soočenjih na TV. Pri tem vodi Newsweek, za katerega opravlja raziskave Harvardski raziskovalni inštitut. Iz njih se lahko veliko nauče predvsem tekmeči sami, ker dobe vtis o svojih napakah pri izbiri pravih tem, pa tudi vsak volivec lahko preveri svoje mnenje, ki si ga je ustvaril.

Pri slovenskih političnih strankah volivci nimajo priložnosti, da bi lahko nazorno spoznali razlike v načrtih prihodnje vlade, kajti programi so splošni in brez zavezujocih podrobnosti, na soočenjih ne tekmujejo politični prvaki s tako razdelanimi finančno-materialnimi podrobnostmi, ki ilustrirajo vpliv posameznega napovedanega ukrepa na različne sloje in na posameznika, kot v ZDA. Zato je prepuščeno volivcem, da se sami po bežnih vtisih odločijo za svojega favorita. Volivci so zato bolj izpostavljeni propagandi. Kogar je bolj slišati in več nastopa, bo pritegnil pozornost večjega dela volivcev. V tem ozračju pa postanejo projekcije volilnih rezultatov mogočno orožje vpliva na volivce, ki se v skladu s privlačnostjo posnemanja in opiranja na moč najraje opredelijo za zmagovito stran. Stran, ki izgublja, ni privlačna za povprečnega človeka, ki ni ideološko opredeljen, je sredinski, ni ekstremist, niti ni komunistično niti klerikalno usmerjen. Zato ne smemo

pozabiti, da je v slovenskih razmerah v javnomnenjskih raziskavah močan naboj demonstracijskega učinka na podlagi psihologije množic, ki se odloča za smer, v katero gre večina. Ni mogoče spregledati učinka izreka, da ima večina vedno prav in da je večina edino pravo, varno in zanesljivo pribegališče.

Zato je odgovornost izvajalcev javnomnenjskih raziskav tako velika, hkrati je velika tudi skušnjava, da bi z objavo raziskave vplivali na volivce. Tudi raziskovalci so namreč podvrženi istemu nagibu, da instinkтивno teže k večini in da podcenjujejo in še bolj marginalizirajo manjštine. Pri nas ni odločilnih nastopov liderjev, ki bi prevesili javno mnenje v svojo korist, kar bi opažali mnenjski raziskovalci: torej so mnenjske raziskave zaradi pomanjkljive kulture, političnega tekmovanja in nastopov, ki kažejo bistvo političnih razlik, lahko neobjektivne. Težnje projekcij volilnih rezultatov je možno določiti samo empirično, z različno usmerjenimi analizami projekcij več izvajalcev v različnih časih med volilno kampanjo. Kriterij odstopanja od volilnega rezultata nam lahko odkrije sorodne težnje, ki so lahko pogojene ideo-loško s preferenco izvajalcev raziskave, to pa pomeni grupiranje enosmernih odstopanj v dva tabora, ali pa s splošno tehnologijo, ki je navzoča v tem prostoru.

Metodologija

Iz virov v medijih smo vzeli podatke volilnih projekcij in ugotavljali njihovo odstopanje od volilnega rezultata. Kakšen statistični vzorec so imele raziskave, nas tu ne zanima, ker vzamemo rezultate kot determinirane veličine in ugotavljamo njihovo odstopanje po teoriji napak oz. deviacij, kot je v tehniki meritev običajno, to je z odstotki volilnega rezultata. Državna volilna komisija je objavila rezultate volitev v odstotkih volivcev, ki so se volitev udeležili, tako da je vsota vseh volilnih rezultatov enaka 100, zato moramo projekcije v tistih primerih, ko so bile objavljene tudi z volivci, ki ne bodo volili, transformirati po enačbi:

$$n_{tr} = n_{pr} / S n_{pr} \cdot 100 (\%),$$

kjer pomeni:

n_{tr} transformirano projekcijo,

n_{pr} projekcijo in

$\sum n_{pr}$ vsoto projekcij vseh strank.

Vsota transformiranih projekcij mora biti enaka 100.

Deviacija od rezultata volitev d_{rv} sledi nato iz enačbe po teoriji napak:

$$d_{rv} = (n_{tr}/n_{vol} - 1) \cdot 100 (\%),$$

kjer pomeni:

n_{tr} transformirano projekcijo in

n_{vol} rezultat volitev za določeno stranko.

Če je rezultat pozitiven, govorimo o precenitvi, če je negativen, gre za podcenitev volilnega rezultata.

Tako so vse deviacije na enaki bazi, zato jih lahko seštevamo in primerjamo po skupinah levice in desnice ali kako drugače. Če bi enostavno samo odstevali rezultate projekcij od volilnega rezultata, se pravi, da bi bil operand diferenca, rezultati napak pri strankah z majhnim rezultatom in pri velikih strankah ne bi bili primerljivi, niti jih ne bi mogli seštevati. Zato je smisel tega načina kot v tehniki meritev, da so vsi rezultati transformirani na isto veličinsko bazo. Tako operiramo s kvocienti, ki so univerzalni in standardizirani.

Temeljne značilnosti javnomnenjskih raziskav

Raziskave so bile telefonske, odgovorov je približno 850 (to ustreza *Newsweekovim* 750). Okrog 55 odstotkov se jih ni izjasnilo (ne bi šel volit, ne ve ali ne pove). Napovedana volilna abstinencija je bila precej manjša (Tabela 1). Tik pred volitvami sta jo napovedala *Delo* s 26 od-

Tabela 1: Napoved volilne abstinencije po različnih projekcijah

<i>Delo</i>	<i>Mag</i>	Volitve 2000
31. jul. 7,7	4. okt. 24,3	30,0
11. sept. 21,8		
18. sept. 19		
25. sept. 17,8		
2. okt. 18,6		
7. okt. 26,0		

stotki in *Mag* s 24,3 odstotka, v resnici je bila s 30 odstotki za 15 odstotkov večja. Tako ni mogoče trditi, da je iz te rezerve volivcev katerakoli stranka kaj pridobila. Špekulacije, da bosta iz tega pridobili SLS ali NSi, se niso uresničile. Nasprotno, več volivcev neznane preference je ostalo doma.

Izvajalci raziskav so se odločili, da poleg telefonske ankete izdelajo projekcijo volilnega rezultata, tako da sprašujejo neodločene po poli-

tični preferenci in tako spreminjajo deleže strank. Takšen način je arbitraрен in ne ustreza ameriškim raziskavam, ki temelje zgorj na telefonski raziskavi. V tem je možnost manipulacij z nepreglednimi nameni. Delovanje takšne projekcije je razvidno 2. tabeli za zadnjo raz-

Tabela 2: Razlika med telefonsko anketo in korigirano projekcijo v primerjavi z volilnimi rezultati po *Delu* 25. septembra 2000 (odstopanja: – podcenjeno, + precenjeno glede na volitve)

	Projekcija	Telefonska anketa	Volitve
LDS			
Odstopanje	45,3 +25	50,22 +38,5	36,25
ZL			
Odstopanje	11,7 –3,4	12,33 +1,8	12,11
SDS			
Odstopanje	13,7 –13,6	14,3 –9,8	15,85
Desus			
Odstopanje	4,0 –22	3,5 –32	5,14
SLS			
Odstopanje	8,7 –9,1	5,07 –47	9,57
NSi			
Odstopanje	7,0 –19	6,82 –21	8,64
Druge stranke	9,6		
Levica – odstopanje %	–0,4	+19,3	
Desnica – odstopanje %	–82,3	–77,8	

iskavo *Dela* 25. septembra 2000. Kot vidimo, so strankam levice (LDS, ZL in Desus) prilagodili rezultat volitvam z napako –0,4 odstotka, strankam desnice (SDS, SLS in NSi) pa so že sicer nizek rezultat znižali; s tem je bila desnica podcenjena za 82,3 odstotka v primerjavi z volilnimi rezultati.

Razdelitev rezultatov po dveh skupinah levice in desnice smo uporabili zaradi večje preglednosti, pa tudi zaradi politične realnosti, saj so si povprečni ljudje volitve tako tolmačili, kar velja tudi za medije, ki so poudarjali zmago levice. Zato smo razporedili vse projekcije (tabela 3) *Dela*, *Dnevnika*, *Večera*, *Mladine* in *Maga* po kriteriju levice in desnice in ugotovili na podlagi pozitivnega (precenjevanje rezultatov volitev) in negativnega odstopka (podcenjevanje rezultatov), da so vsi brez izjeme precenili levico. Pri tem sta *Delo* in *Mladina* ostala v mejah (+3 odstotke), močno pa sta jo precenila tako *Večer* (za 32 odstotkov)

Tabela 3: Projekcije volilnih rezultatov levice (LDS, ZL in Desus) in desnice (SDS, SLS in NSi) v medijih v različnih meritvah pred volitvami (odstopanja so podana v drugi vrsti kot + precenitev, – podcenitev v % volilnega rezultata)

<i>Delo</i>		<i>Dnevnik</i>		<i>Večer</i>	
Levica	Desnica	Levica	Desnica	Levica	Desnica
11. sept.	30,3	26. avg.	34,5	26. jul.	30,7
59	-11	60,5	+1,3	63,8	-9,9
+10,3		+13,1		+19,3	
18. sept.	32,9	9. sept.	34	13. sept.	27,27
58,3	-3,4	56	-0,2	68,7	-9,9
+9		+4,7		+28,4	
25. sept.	29,4	23. sept.	33	26. sept.	22,26
61	-13,7	57	-3,2	70,5	-34,7
+14		+6,5		+31,7	
2. okt.	33,1	30. sept.	33		
54,6	-2,8	57	-3,2		
+2		+6,5			
7. okt.	29,3				
55,2	-14,1				
+3,2					
Volitve	34,06				
53,5					

kot *Mag* (za 25 odstotkov). Vsi so podcenili desnico, *Dnevnik* najmanj (za 3,2 odstotka), največ pa *Večer* (za 32 odstotkov), medtem ko sta jo *Delo* in *Mag* enako (za 14 odstotkov oz. 12,6 odstotka). Pri tem smo upoštevali zadnje projekcije tik pred volitvami. Če pa pogledamo odstopanja v bolj časovno oddaljenih projekcijah, ko se je šele oblikovalo mnenje volivcev, potem vidimo (tabela 4), da so vsi precenili levico (največ *Večer* za 32 odstotkov), najmanj *Delo* za 14 odstotkov, vsi pa so podcenili desnico, največ *Večer* (za 35 odstotkov), najmanj *Dnevnik* (za 3,2 odstotka). Med vsemi je bila *Mladina* najbolj nepristranska, saj je bila njena napaka samo 3,2 odstotka oz. 8,2 odstotka. To lahko razumemo kot najbolj značilno lastnost javnomnenjskih raziskav za volitve 2000. Iz časovnih diagramov je razvidno (na slikah 3, 6 in 9), kako se je odstopanje s približevanjem volitvam zmanjševalo, vendar kažejo tudi zadnje projekcije tik pred volitvami enako opisano lastnost.

Tabela 4: Razlika strank levice (LDS, ZL in Desus) in strank desnice (SDS, NSi in SLS) med zadnjo napovedjo in rezultatom volitev (razlika od volitev: – podcenjeno, + precenjeno v % volilnega rezultata)

	<i>Delo</i> 7. okt	<i>Dnevnik</i> 30. sept.	<i>Večer</i> 26. sept.	<i>Mladina</i> 7. okt.	<i>Mag</i> 4. okt.	Volitve
Levica (napoved)	55,2	57	70,5	55,2	66,85	53,5
Razlika (%)	+3,2	+6,5	+31,7	+3,2	+25	
Desnica (napoved)	29,3	33	22,26	31,3	29,8	34,1
Razlika (%)	-14,1	-3,2	-34,7	-8,2	-12,6	

To ne more biti naključje, ampak moramo to obravnavati kot značilnost z različnimi možnimi razlagami. Moramo se strinjati, da na povprečnega človeka s slabo izraženim lastnim mnenjem in prepričanjem učinkujejo percepcije volilnega rezultata, ki so objavljene v najbolj razširjenih medijih, določen zgled, ki je zanj prepričljiv in sugestiven. To velja zlasti za prve tedne pred volitvami, ko se je pričelo volilno telo šele oblikovati in deliti po strankah.

Pomisli moramo na način razmišljanja povprečnega človeka: Aha, to so skoraj vsi, gotovo imajo razlog, torej vidijo zase neko korist, zato je tudi moj interes skoraj gotovo pokrit v tem taboru. Povprečen človek najprej pomisli na večino, na moralno podporo, ki jo sluti v veliki mnogici. Manjšina ga ne privlači, ker se je boji kot osamljenosti, izoliranosti od glavnega toka. Tam, kjer dere glavni tok, je najbolje biti. Ne moreš se zmotiti. Manjšino imajo radi samo močni in bojeviti značaji, ki se radi upirajo toku in v tem uživajo.

Zato je to precenjevanje levice in podcenjevanje desnice imelo svoj učinek, ki pa ga ne moremo izmeriti. Ne moremo trditi, da bi bili rezultati volitev drugačni, če bi bile projekcije ravno obrnjene: da bi levico podcenjevali in desnico precenjevali, kar pomeni, da bi se srečali na sredini kot 1 : 1. Skoraj ne moremo trditi, da volilni rezultati ne bi bili različni. S tem dokazovanjem kontradikcije pridemo do točke, ko se moramo ustaviti in poskušati razložiti razloge za takšno ravnanje pri tvorcih projekcij.

Vsiljuje se nam misel, da gre za ideološko nasilje in za usurpiranje usmerjanja javnega mnenja. To bi predpostavljal vodenje iz skupnega centra. Takšne teorije zarote nam ne potruje dejstvo, da so tako ravnali vsi mediji, tudi *Mag*, ki velja za desno usmerjenega. *Mladina* pa je bila edina, pri kateri se ta sindrom ni pokazal. Ker druga strankarska glasila niso izdelovala projekcij, tudi *Demokracija* ne, bi lahko sklepali samo, da je bilo to *Magu* vsiljeno. Vendar bi bil to prepoceni in neverjeten sklep.

Zato nam ostane samo hipotetično predvidevanje možnih razlogov. Dejstvo je, da se je v Sloveniji uveljavil model močne levice in šibke desnice, ki so ga mediji in novinarji sprejemali kot danega in v skladu z njim komentirali dogajanje, razgaljali napake in afere ter spregledovali napake večine. To je miselni model, ki vztraja in zmaguje. Desnica sama si je zabila največji avtograd, ker je sprejela vlado za tako kratek čas, pri tem pa napravila slab vtis z netransparentnim ukrepanjem in zlasti z odsotnostjo razlag javnosti. Tega seveda ni bilo zaradi sporov v vladi, vendar javnost tega ni vedela. Tako je desnica razpadla zaradi velike taktične napake – vztrajanja pri večinskem volilnem sistemu. Vsaj danes po volitvah protagonisti tega predloga v SDS spoznavajo, da je vsa sreča, da je SLS to spodnesla in s tem rešila desnicu popolnega poloma, saj bi bil parlament danes sicer samo še enobarven.

Desnica je kljub tem netaktičnim napakam svojih liderjev odnesla še dober rezultat, boljšega od projekcij, levica pa slabšega od projekcij, kajti tudi tako je moč razlagati volilni zasuk. Poleg tega ima pri tem močan vpliv psihologija množic kot največji dejavnik. Manjšina ni bila v Sloveniji nikoli legalna. Ni bila normalen pojav demokracije, ampak je bila vedno preganjana kot sovražnica države. Priopadati manjšini, biti opozicionar je bilo zato junaška poza, ki so si jo privoščili samo samostojno misleči, uporni in značajsko trdni ljudje, ki se ne menijo za drobtinice oblasti in nimajo lastnih materialnih interesov. Nekaj takšnega so bili ljudje okrog *Mladine*, ki so rušili komunistično nedotakljivost s sarkazmom in cinizmom.

Naloga sociologov je, da najdejo vzroke. Teorijo namernega usmerjanja sem zavrnil, saj je pri tem najbolj vodil *Mag*, ki velja za desno usmerjenega. Mogičih je več hipotetičnih razlag. Opozicija oz. manjšina po dr. Županovu v našem demokratičnem razvoju zaradi nezavednega vrednotenja še ni dobila tiste legalne in legitimne korektivne in kontrolne vsebine kot na Zahodu. Vsi vemo iz lastne še žive izkušnje, da je evolucija manjšine oz. opozicije glede na pozicijo potekala od »sovražnika države« (ki so jih obsojali na smrt kot dr. Sirca) prek »ekspONENTA tujine« do »motečega, nekonstruktivnega elementa« (*Mladina* v 80. letih) do ustavno legalne stranke, ki ni v vladi. Ogromno se je spremenilo: iz zakotnih uredništev in sobic se je manjšina naselila kot partner v parlament. V naših glavah pa se še ni.

S tem je povezano splošno ozračje celo med intelektualci, ki ni naklonjeno demokratičnemu kritičnemu diskurzu, pri katerem smo vztrajali v 80. letih, v katerem se (po Georgeu Gouldnerju) nasprotnik spo-

štuje kot partner v iskanju optimalnega odgovora. Pobalinski načini diskvalifikacije, ki se čedalje bolj širijo celo med akademiki, nam niso v čast in dokazujejo, da smo še daleč od politične kulture in intelektualne ravni Evropske zveze.

Naslednji element je dejstvo, da povprečen človek, ki nima kakega ideološkega prepričanja, voli ljudi, ki so na oblasti. V njem deluje ne-kakšno zaupanje tistim, ki stvari obvladajo in ki niso naredili kakе napake, ki bi prizadela povprečnega človeka. To je sindrom oblasti. Ta model deluje že osem let, vse javnomnenjske raziskave so to izražale

Tabela 5: Rezultati zadnjih mnenjskih meritev oz. projekcij volilnega rezultata različnih medijev v primerjavi z rezultati volitev 2000 z izračunanim odstopanjem od volilnega rezultata (+ precenitev, – podcenitev v % volilnega rezultata)

	Volitve 2000	Delo 7. okt.	Večer 26. sept.	Dnevnik 30. sept.	Mladina 4. okt.	Mag 4. okt.	Volitve 1996
LDS	36,25	36,7	52,3	40	35,5	48,1	27,01
Odstopanje		+1,2	+44,3	+10,34	-2	+32,7	
SLS	9,57	9,9	6,1	11	7,7	5,74	19,4
Odstopanje		+3,4	-36,5	+14,9	-19,5	-40	
SDS	15,85	12,8	11,14	14	16	17,94	16,3
Odstopanje		-19,2	-29,7	-11,7	+1	+13	
NSi	8,64	6,6	5,02	8	7,6	6,11	–
Odstopanje		-24	-41,9	-7,4	-12	-29,3	
ZL	12,11	12,1	15,9	12	14,4	15,85	9,03
Odstopanje		-0,1	-31,3	-0,9	+19	+31	
Desus	5,14	6,4	2,3	5	5,3	2,9	4,32
Odstopanje		+24	-55,3	-2,7	+3	-43,6	
SNS	4,37	5,3	2,3	4	3	3,32	3,22
Odstopanje		+21	-47,4	-8,5	-31	-24	
SMS	4,34	4,3	0,69	–	1,6	–	–
Odstopanje		-1	-84		-63		

in potrjevale. LDS je vedno vodila daleč pred drugimi. S tem se je vzpostavil vzorec preference povprečnih ljudi, ki ga še niso spremenili, ker za to očitno še niso imeli razloga. Dvigajoča se življenjska raven in sorazmerna stabilnost v javnih službah ter znamenja blaginje v človekovi okolini jih v tem utrjujejo. Nobenih razlogov nimajo, da bi to svoje stališče spremenili. Nikogar niso še srečali, ki bi jih zmogel prepričati o nasprotnem. Nihče jim tudi ni nič otipljivega obljudil. Go-

vorjenje o morali človekovi upov ne gane. Morale imajo ljudje že do grla dovolj iz partijskih časov.

Globljih značilnosti napovedi ne moremo razvideti, ker v nasprotju z ameriškimi anketami nimamo uvida v to, kako so se odločali moški in ženske, srednji, višji in nižji sloji, meščani in podeželani, kaj šele glede posameznih tem. Zlasti primanjkuje raziskave preferenc mladih med 18. in 22. letom, iz česar bi bilo moč sklepati na prihodnje volitve. Teh volitev so se namreč udeležile štiri generacije mladih (okrog 115 000 volivcev), ki jih ni bilo na volitvah leta 1996, odpadlo pa je enako število umrlih starejših. Prihodnje volitve bodo zato pod vplivom teh mladih in še dodatno štirih novih generacij, kar pomeni zamenjavo 40 odstotkov volivcev. Če bi sklepali po premiku ob volitvah 2000, lahko sklenemo, da je imel ta premik k mladim posledico zasuka večine v še bolj liberalno in levo mišljenje. Kaj je še dodatno vplivalo, nam lahko pove samo podrobna sociološka študija.

Pri poteku projekcij med volilno kampanjo (slike 1 do 9) je značilno, da se kaže podcenjenost desnice in precenjenost levice tudi pri posameznih strankah, različno pri različnih medijih. Tabela 5 kaže odstopanja pri precenjevanju in podcenjevanju posameznih strank v pri-

Tabela 6: Maksimalne razlike med projekcijo volilnih rezultatov in volilnimi rezultati za posamezne stranke (+ precenjeno, – podcenjeno v % volilnega rezultata)

	<i>Delo</i>	<i>Včer</i>		<i>Dnevnik</i>	<i>Volitve</i>		
LDS	45,3	25. sept.	52,6	13. sept.	45	26. avg.	36,25
Odstopanje	+25		+45		+24,3		
SLS	10,4	18. sept.	10,19	26. sept.	13	26. avg.	9,57
Odstopanje	+8,7		+6,5		+35,8		
SDS	15,9	2. okt.	16,46	26. jul.	16	23. sept.	15,85
Odstopanje	+0		+3,8		+1		
NSi	9,8	11. sept.	6,67	13. sept.	9	9. sept.	8,64
Odstopanje	+13,4		-23		+4		
ZL	14,7	11. sept.	15,9	26. sept.	14	23. sept.	12,11
Odstopanje	+21,4		+31,3		+15,6		
Desus	6,4	7. okt.	2,5	26. jul.	5	30. sept.	5,14
Odstopanje	+24,5		-51		-2,7		
SNS	5,3	7. okt.	2,3	26. sept.	4	30. sept.	4,37
Odstopanje	+21		-47,4		-8,5		
SMS	4,3	7. okt.	0,69	26. sept.	–		4,34
Odstopanje	-1		-84				

merjavi z njihovim volilnim rezultatom. Seveda so za osnovo vzete projekcije v zadnji meritvi tik pred volitvami; v prejšnjih meritvah v mesecu in pol pred volitvami pa so razlike še mnogo večje, kar kaže tabela 6.

Kar zadeva meritve oz. projekcije tik pred volitvami, sta LDS najbolj precenila *Večer* (za 44,3 %) in *Mag* (za 32,7 %), najbliže rezultatu je bila *Mladina* (za -2 %). SLS sta najbolj podcenila *Mag* (za 40 %) in *Večer* (za 36,5 %), najbliže je bilo *Delo* (za +3,4 %). SDS je najbolj precenil *Mag* (za 13 %), podcenila sta jo *Delo* (za 19,2 %) in *Večer* (za 29,7 %), najbliže je bila *Mladina* (1 %). NSi sta najbolj podcenila *Večer* in *Mag* (42 % oz. 30 %). ZL sta najbolj precenila *Večer* in *Mag* (za 31 %), podcenil nihče, najbolj pa je zadelo *Delo* (0,1 %). Desus sta najbolj podcenila *Mag* (za 43,6 %) in *Večer* (za 55,3 %), precenilo *Delo* (za 24 %), najbolj zadel pa *Dnevnik* (2,7 %). SNS sta najbolj podcenila *Večer* (za 47,4 %) in *Mladina* (za 31 %), precenilo *Delo* (za 21 %), najbliže pa je bil *Dnevnik* (za 8,5 %). SMS so vsi močno podcenili, najbolj *Večer* (za 84 %), *Delo* je najbolj zadelo z 1 %.

Najbolj natančne in izravnane so bile glede na odstopke napovedi *Mladine*. Pokazala se je kot najbolj profesionalna.

Tabela 7: Volilne projekcije v različnih časih po *Večeru* in izračunani odstopki od volilnih rezultatov

	LDS	ZL	Desus	SDS	SLS	NSi	SNS	SMS
26. jul.	48,53 +34	12,8 +5,7	2,5 -51	16,46 +3,8	10,19 +6,5	4,06 -53	2,03 -54	0
13. sept.	52,6 +45,1	14,7 +21,4	1,4 -73	14,6 -8	6 -37,3	6,67 -23	1,4 -68	0
26. sept.	52,28 +44,2	15,9 +31,3	2,3 -55	11,14 -30	6,08 -36,5	5,02 -42	2,3 -47,4	0,69 -84
Volitve	36,25	12,11	5,14	15,85	9,57	8,64	4,37	4,34

Najmanj izravnane so bile projekcije *Večera* v tabeli 7. Precenili so ves čas LDS za 44 odstotkov, ZL za 31 odstotkov, podcenili pa Desus za 73 odstotkov, SDS za 30 odstotkov, SLS za 37 odstotkov, NSi za 53 odstotkov, SNS za 68 odstotkov in SMS za 84 odstotkov.

Pri *Dnevniku* so po tabeli 8 precenili LDS za 24,3 odstotka in ZL za 15,6 odstotka, podcenili pa Desus za 41,6 odstotka, SLS za 35,8 odstotka in NSi za 31 odstotkov.

Pri *Delu* so po tabeli 9 precenili LDS za 25 odstotkov v najvišji točki konec septembra, podcenili pa ZL za 17,4 odstotka, SDS za 30 od-

Tabela 8: Rezultati volilnih projekcij v različnih časih po *Dnevniku* in izračunani odstopki od volilnih rezultatov

	LDS	ZL	Desus	SDS	SLS	NSi	SNS
26. avg.	45 +24,3	12 -1	3,5 -32	12,5 -21	13 +35,8	9 +4	1,8 -59
9. sept.	40 +10,3	12 -1	4 -22	16 +1	9 -6	9 +4	2 -54
23. sept.	40 +10,3	14 +15,6	3 -41,6	16 +1	11 +15	6 -31	3 -31
30. sept.	40 +10,3	12 -1	5 -2,7	14 -11,7	11 +14,9	8 -7,4	4 -8,5
Volitve	36,25	12,11	5,14	15,85	9,57	8,64	4,37

stotkov, Desus za 10 odstotkov, NSi za 23,6 odstotka in SLS za 9 odstotkov.

Tik pred volitvami so se projekcije bolj približale volilnim rezultatom. V tem času so se ocenjevalci začeli bati, da se ne bi preveč zmotili, zato so svoje projekcije bolje postavili.

Največja žrtev mnenjskih oblikovalcev so bile majhne stranke. Desus je bil samo pri *Delu* deležen upoštevanja z nihajočim odstopanjem med -10,5 do +24,5 odstotka, medtem ko sta ga *Večer* in *Dnevnik* neusmiljeno podcenila, celo za -73 odstotkov. Delo je ocenilo SNS še le v zadnji fazi, *Dnevnik* in *Večer* pa sta ga podcenila za -59 od-

Tabela 9: Rezultati volilnih projekcij *Dela* v različnih časih pred volitvami v primerjavi z volitvami in izračunani odstopki od volilnega rezultata (- podcenitev, + precenitev)

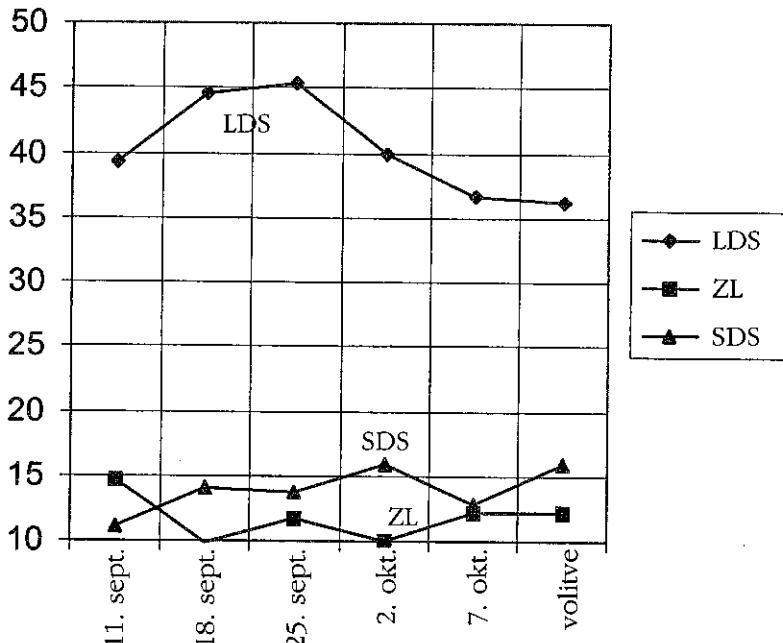
	LDS	ZL	SDS	Desus	NSi	SLS	SNS	SMS
11. sept.	39,3 +8,4	14,7 +21,4	11,1 -30	5 -2,7	9,8 +13,4	9,4 -1,8	-	-
18. sept.	44,5 +22,8	9,8 -19,1	14,1 -11	- -6,3	8,1 +8,7	10,4	-	-
25. sept.	45,3 +25	11,7 -3,4	13,7 -13,5	4 -22	7 -19	8,7 -9	-	-
2. okt.	40 +10,3	10 -17,4	15,9 +0	4,6 -10,5	7,9 -8,6	9,3 -2,8	-	-
7. okt.	36,7 +1,2	12,1 +0	12,8 -19,2	6,4 +24,5	6,6 -23,6	9,9 +3,5	4,3 -1,6	5,3 +22
Volitve	36,25	12,11	15,85	5,14	8,64	9,57	4,37	4,34

stotkov do -84 odstotkov. SMS so pri *Delu* precenili za 22 odstotkov, pri *Večeru* pa podcenili za -84 odstotkov. Zato bo treba za majhne stranke poglobiti telefonske ankete, sicer ne bo mogoče že vnaprej uganiti prihodnjega favorita, kar se je zgodilo s SMS.

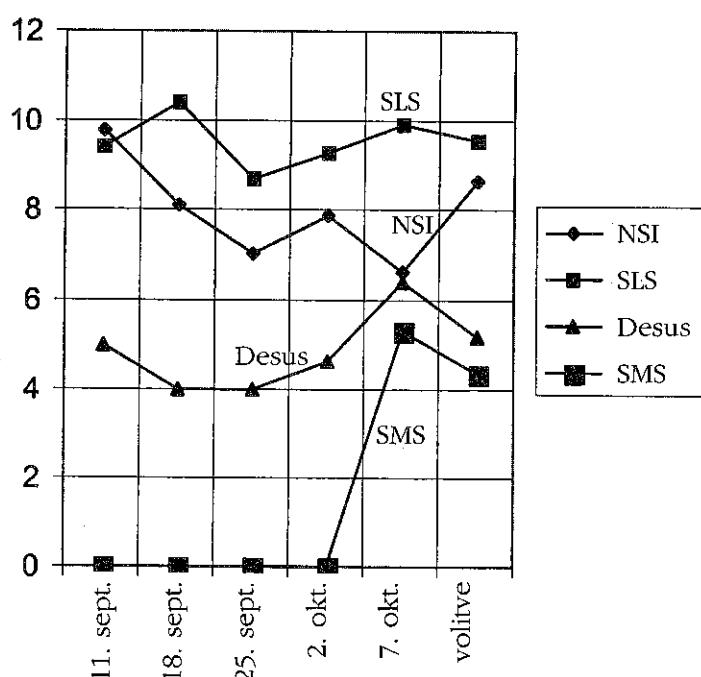
Koliko so vplivale mnenjske raziskave oz. projekcije volilnih rezultatov na volivce, je nemogoče presoditi, če ne poznamo volilne preference tistih, ki se volitev niso udeležili. Možni sta dve rešitvi. Po prvi volivci levice niso prišli na volitve, ker so bili prepričani, da jim je tudi brez njihovega glasu zajamčena večina. Med neudeleženci volitev naj bi torej prevladovali levo usmerjeni. Volivci desnih strank pa so po drugi predpostavki ostali doma zaradi malodušja, ker so jih mediji že vnaprej prepričali, da je vse brez uspeha, tudi če pridejo na volitve.

Sklep

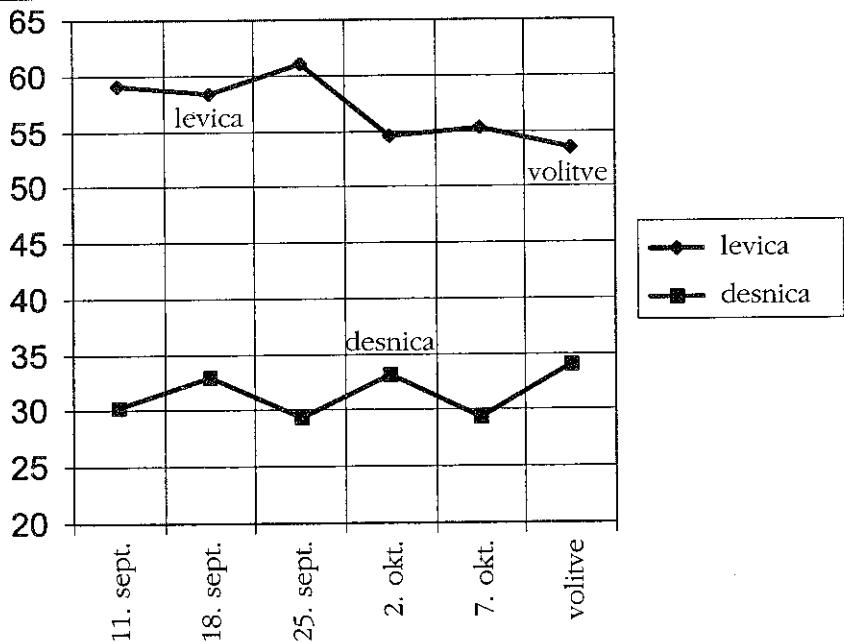
Za izvajanje projekcij volilnih rezultatov je potrebna nepristranska in profesionalna obdelava. To je v razcepljenem in ideoološko shizofrenem slovenskem prostoru skoraj nemogoče. Dolgoletna enostranska glorifikacija oblastnih strank je povzročila, da je kritični diskurz manjšine zatrт, to pa ni znamenje demokracije, ki bedi prav nad manjšino zaradi ohranjanja pluralizacije in optimizacije družbenopolitičnih in gospodarskih odločitev. Projekcije volilnih rezultatov so njihova žrtev. Deviacije, ki smo jih pokazali, so potrditev takšnega stanja, naj nam je všeč ali ne. Demokracijo smo šele začeli graditi. Vsake volitve so nov gradbeni element v tej zgradbi. Zato velja razmislek tudi takšnim analizam.

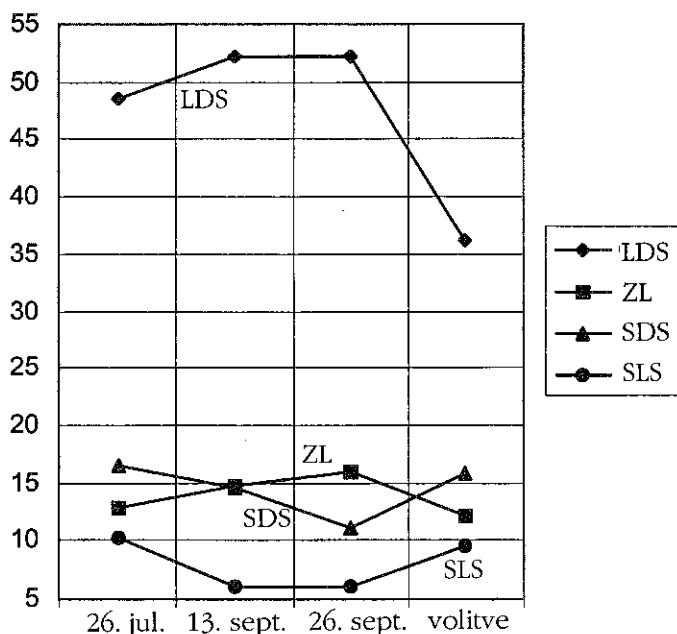
Slika 1: Potek deleža strank v javnomnenjski raziskavi Dela

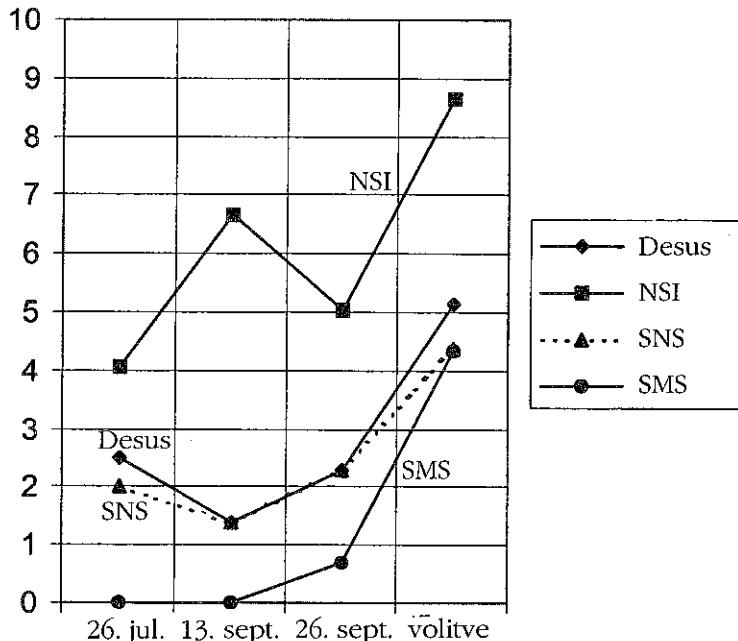
Slika 2: Deleži strank po Delu

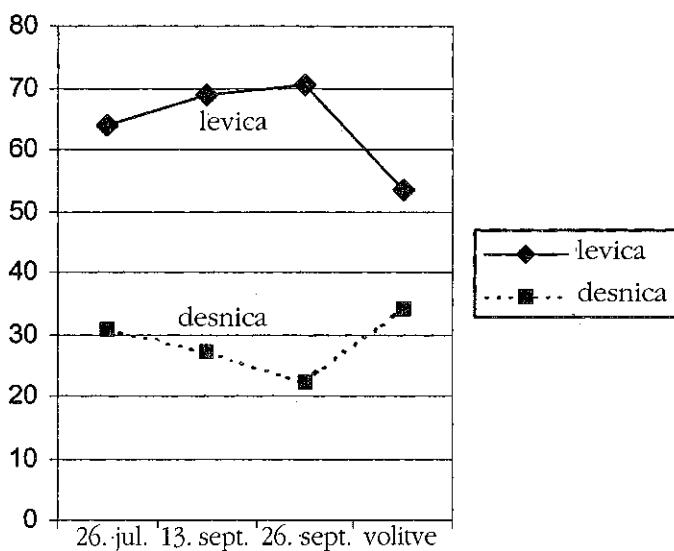
Slika 3: Potek merjenja desnice (SDS, NSi in SLS) in levice (LDS, ZL in Desus) na podlagi mnenjskih raziskav *Dela*

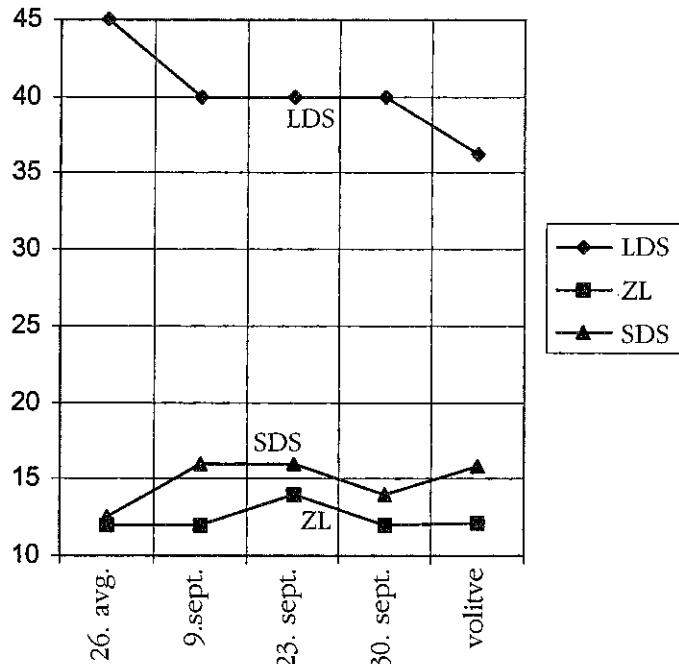
Slika 4: Potek merjenja deleža strank v javnomnenjskih raziskavah *Večera*

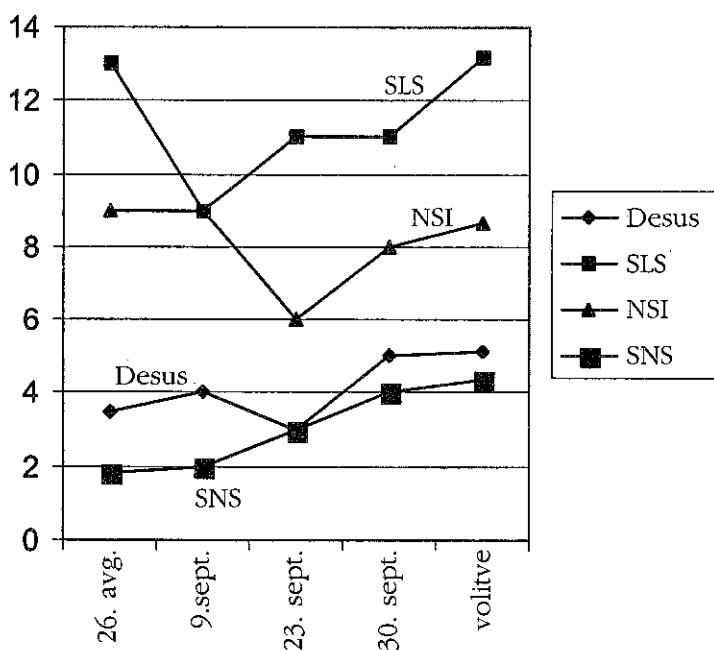
Slika 5: Potek projekcij volitev po Večeru

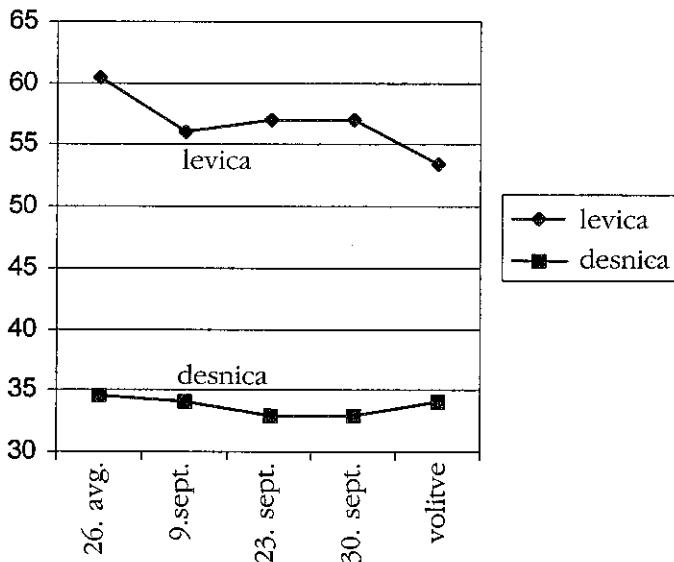
Slika 6: Potek merjenja desnice in levice v javnomnenjskih raziskavah Večera

Slika 7: Potek deleža strank po javnomnenjski raziskavi *Dnevnika*

Slika 8: Deleži strank po projekciji *Dnevnika*

Slika 9: Potek deleža desnice in levice po javnomnenjskih raziskavah Dnevnika

Analiza odmevov na raziskavo o javnomnenjskih anketaх

Analiza javnomnenjskih raziskav po tem projektu je zbudila v javnosti vrsto odmevov. Po resnosti pristopa izstopa Aleksander Bratina v *Delu* (14. novembra 2000, str. 18). Že naslov njegovega članka, *Poskus atentata na javnomnenjske raziskave*, kaže na temeljno nerazumevanje te analize. To se dobro vidi tudi v besedilu, ko pravi, da »to raziskovalno poročilo pomeni določeno grožnjo, saj gre za javno precej odmeven poskus relativizacije metodologij javnomnenjskega raziskovanja in za posredno kritiko strokovne dejavnosti inštitucij, ki se ukvarjajo s tržnimi in javnomnenjskimi raziskavami«.

Iz teh besed je razviden globok nesporazum, saj niti za trenutek nisem delal takšne ali drugačne analize z namenom, da bi se poglabljal v metodologijo raziskav ali v strokovno plat tega dela ali metal nanjo senco dvoma. Rezultate javnomnenjskih raziskav sem vzel takšne, kot so bili objavljeni v različnih medijih, s številkami razdelitve volilnega telesa po različnih političnih strankah. Kako so različne inštitucije dobile te rezultate, je njihova interna stvar in pravica profesionalne usmerjenosti. Vzeti jih moramo takšne, kot so. Nihče ne more zbuhati

pomislek v profesionalnost, ker bi moral zato poznati notranjo strukturo anketnega postopka in kasnejše vplivne dejavnike ter njihovo učitev za izdelavo volilne projekcije. Mene je zanimalo samo eventualno odstopanje takšnih, na različne načine ugotovljenih razdelitev od volilnega rezultata in tendenca teh odstopanj v oceni dveh političnih skupin, ki sta se oblikovali v Sloveniji, levice in desnice. Te analitične ugotovitve naj rabijo sociologom za interpretacije javnega mnenja, značilnosti različnih ocen volivcev levice in desnice ter trenda podcenjevanja desnice in precenjevanja levice glede na volilni rezultat, pri čemer je po mojem mnenju izredno pomembno dejstvo, da ni nobene bistvene razlike med desno in levo usmerjenimi izvajalci javnomnenjskih raziskav.

Ne gre torej za »atentat na javnomnenjske raziskave«, ampak za ugotavljanje značilnosti teh projekcij, kar naj bi bilo temelj prihodnjih socioloških raziskav. Če bi se hoteli poglabljati v samo metodologijo raziskav, potem ne bi prišli nikamor, ker je to nesmisel. Vsaka inštitucija ima svoje metode, ki jih ne obeša na veliki zvon. Njen cilj je, zadeti čim bolj v polno z najmanjšim odstopkom od volilnega rezultata. To je zanjo velika referenca, potrditev njene profesionalnosti in priporočilo za prihodnja naročila. Sam nimam te ambicije niti ni to moje profesionalno področje. Rezultate sem vzel kot dane, uporabil sem jih v analizi odstopanja kot analistik in jih skušal problematizirati v izhodiščih. Nikakor pa ne izčrpno z vseh vidikov kot komentator ali tolmač. Poudaril sem hipotetičnost svojih posplošenih domnev in prepustil besedo sociologom v prihodnjih razglabljajih. (O vzrokih volilnega poloma desnice sem pisal v *Sobotni prilogi Dela: Stiska konservativcev – nobene zmage na vidiku*, 21. 10. 2000, str. 6, in v *Ampaku: Povedali so malo*, št. 4, str. 7).

Iz mojih besedil ni bilo mogoče razbrati niti ene besede o problematizaciji javnomnenjskih raziskav, kaj šele njihove metodologije. Zato se upravičeno sprašujem, kje je razlog za takšne vehementne, ogorčene in mestoma tudi žaljive reakcije protestnikov proti tej raziskavi (to za Aleksandra Bratino ne velja, saj se je profesionalno posvetil metodologiji svojega dela, kar pa vsaj zame sploh ni vprašljivo, bolj pa za dr. Vlada Miheljaka, kateremu sem odgovoril v Pismih bralcev v *Sobotni prilogi Dela*, 25. novembra 2000, lahko rečem, zelo vlijudno in strpno). Moji odgovori so navedeni v prilogi.

Dejstvo je, da je raziskovalni projekt o javnomnenjskih raziskavah prvi v osamosvojeni Sloveniji in režimu liberalne demokracije. Zato je povsem razumljivo zadel ob silovit odpor lobija inštitucij za javno-

mnenjske raziskave. Ne gre toliko za njihovo profesionalno solidarnost kot za njihove materialne interese, povezane z velikimi sredstvi, bodisi da gre za davkoplačevalce ali druge zasebne vire. Po grobi oceni je bilo v desetih letih potrošenih za javnomnenjske raziskave približno 500 milijonov tolarjev. To so elementi njihovega prihodka in plač. Pri tem sploh ne gre za njihovo politično pripadnost, ampak samo za poslovno povezanost. Namesto da bi sodelovali in skupaj iskali najboljše možnosti za ugotavljanje razlik med napovedmi in volilnim rezultatom, so se zatekli v frontalni napad, najprej pa v dokazovanje neprofesionalnosti in diskvalifikacije. To je bil samo način za odvračanje pozornosti javnosti od temeljnih vprašanj, ki jih analiza sproža. S tem niso napravili usluge civilni družbi, ki mora biti edino merodajna za kritiko države, strank in vseh inštitucij. Vsaj tako nas uče novi in stari demokrati iz Evropske zveze in ZDA. Civilna družba je glavna razsodnica za vsa družbena vprašanja. Vse nejasnosti in razhajanja naj se razčistijo javno in enakopravno, v civilni družbi, v demokratičnem kritičnem diskurzu. Tako ko bodo nekoga zatolkli z diskvalifikacijo in omaločevanjem, to ni rešitev, ki bi nas vodila v liberalno demokracijo, ampak je značilnost preteklega partijskega časa. Vsako oženje civilne družbe pomeni nazadovanje demokracije. O tem smo se vendar lahko nekaj naučili iz osemdesetih let.

Aleksander Bratina je z analizo svojih večletnih javnomnenjskih raziskav tudi sam ugotovil, da prihaja do različnega artikuliranja levih in desnih volivcev, kar se kaže v njegovi uporabi različnih ponderjev, da premosti prepad od raziskav mnenj volivcev do volilnega rezultata. Ponder za desne volilce (1,89) je za 26 odstotkov večji od levih volivcev (1,5). To razliko razлага s tem, da »so volivci desnih strank manj artikulirani kot volivci levih strank pri izražanju svoje politične preferenca. Razloge, da volivci levih in desnih strank različno artikulirajo svojo politično preferenco, je verjetno treba iskati v socialnopsiholoških razlikah, o katerih pa tukaj ne bi razpravljali«.

Tako ugotavlja isto dejstvo, na katero je opozorila moja analiza: da prav vse projekcije podcenjujejo desnico in precenjujejo levico. Socio-loško je njegovo razlago težko sprejeti. Ne moremo se zadovoljiti s tezo, da so za to krivi volivci, ki drugače izražajo politično opredelitev (pri javnomnenjskih ankетah). Pri volitvah ni odločalo trdo ideološko jedro vsakega tabora, ki je čvrsto in neomahljivo, ampak ena petina volilnega telesa, ki niha med levo in desno stranjo na podlagi zanj značilnega razmišljanja, ki ga vodijo zelo različni in po neprozornih dnevnih impulzih sproženi razlogi. To je tisti del prebivalstva, ki ga

desni pol ni znal pritegniti, ampak ga je odbil z nepremišljenimi napakami in taktiko izključevanja in skrajnosti. Tisti, ki namenjajo pozornost samo temu, niso sposobni niti pripravljeni sodelovati v bistveni razpravi. Za to veliko skupino, ki je labilna in resnično sprejemljiva za različne zunanje, zlasti medijske vplive, nikakor ne moremo trditi, da ima drugačno socialnopsihološko artikulacijo kot osrednja skupina volivcev. To je preveč preprosta razlaga. To je torej izziv, ki je v bistvu vseh naših diskurzov in kateremu bi se morali poglobljeno posvetiti. Nekaj na različne načine izračunanih odstotkov z večjim ali manjšim odstopanjem ne bo spremenilo bistva celotnega problema.

Odgovor na članek dr. Vlada Miheljaka z dne 11. novembra v *SP Dela*

Odgovor je bil objavljen v Pismih bralcev v *Delu* 25. novembra 2000.

Mediji, ankete in volitve

Dr. Vlado Miheljak je ponižal povsem strokovno vprašanje na strankarsko raven, kjer vidi zgolj sovražnike. V nobeni stranki nisem, držim pa se kodeksa novinarstva oz. piscev po W. Lanceu Bennetu (po dr. Josipu Županovu v tem projektu): 1. držati se politične nevtralnosti in 2. spoštovati prevladujoče standarde vladnosti in dobrega okusa oz. biti na akademski ravni. Ko sem zvedel, da bo sodeloval pri projektu prof. dr. Josip Županov, eden največjih sociologov družbenih pojavov, s katerim sem leta 1986 sodeloval pri knjigi *Kriza Jugoslavije – Blokade i izlazi*, sem sprejel ponudbo, da sodelujem kot analitik. Čudim se, da izvajanja prof. Županova sploh nihče ne omenja.

Nisem ugotavljal tendencioznosti in nekonsistentnosti, ker ju ni. Projekcije volitev sem povzel po dnevnikih in *Magu*. Njihova primerjava z dejanskimi rezultati volitev pokaže odstopanje, ki ga v različnih časih pred volitvami nanesemo v časovni potek. Analiza mora izhajati po teoriji odstopanj oz. napak na enotni bazi, sicer niso kompatibilni. Ker je državna volilna komisija objavila rezultate samo navzočih na volitvah, je treba vse rezultate volilnih projekcij transformirati na isto bazo, to je brez tistih, ki ne bodo volili. Seštevek vseh vrednosti mora biti 100. Deviacija med projekcijo in volilnim rezultatom ni samo razlika odstotkov, kar trdi dr. Vlado Miheljak, ne da bi to matematično domislil, kajti teorija napak terja deviacijo pri mikronih izmer ali tisočih ton z enakim odstotkom. Odstotki niso enaki odstotkom, zato jih mo-

ramo normalizirati. Vsak odstotek pomeni del nečesa, ki je 100, kar je volilni rezultat. Šele potem lahko govorimo o razredih deviacij napovedi. Zato so v računalniškem programu odstopki izračunani z razmerjem med transformirano projekcijo in volilnim rezultatom, zmanjšanim za enico in pomnoženim s sto. Če je deviacija negativna, gre za podcenitev, če je pozitivna, gre za precenitev. Na ta način so izravnani vsi na isto raven, tako tiste stranke z nekaj desetinami odstotka kot tiste, ki so dobine največ, kot LDS s 36,25 odstotka. Pri majhnih strankah so odstopki lahko blizu 90 odstotkov. Zaradi matematične enačbe nad sto ne morejo biti (če je ocena 0). To je ponderiranje: če se pri LDS zmotimo za 2 odstotka, pomenita ta dva odstotka pri SNS deviacijo 46 odstotkov. Če dr. Vlado Miheljak želi, lahko dobi računalniški izpis. Glede na datume objav projekcij je računalnik izrisal krivuljo po času, ki kaže podcenitev desnice in precenitev levice prav pri vseh projekcijah enako, ista značilnost je razvidna tudi iz diagrama Inštituta za raziskovanje javnega mnenja v članku Matije Graha (*SP Dela*, 21. 10. 2000). Najbolj točna sta bila *Delo* in zlasti *Mladina*.

Naloga sociologov je, da to analizirajo. Teorijo namernega usmerjanja sem zavrnil, saj je pri tem najbolj vodil *Mag*, ki velja za desno usmerjenega. Možnih je več hipotetičnih razlag. Opozicija oz. manjšina po dr. Županovu v našem demokratičnem razvoju zaradi nezavednega vrednotenja še ni dobila tiste bistvene legalne in legitimne korektivne in kontrolne vsebine kot na Zahodu. Dr. Miheljak ve, da je evolucija manjšine oz. opozicije glede na pozicijo potekala od »sovražnika države« (ki so jih obsojali na smrt kot dr. Sirca) prek »eksponenta tujine« do »motečega, nekonstruktivnega elementa« (*Mladina* v 80. letih) do ustavno legalne stranke, ki ni v vladi. Ogromno se je spremenilo: iz zakotnih uredništv in kabinetov se je manjšina naselila kot partner v parlament. V naših glavah pa se še ni.

Skrajni čas je, da potekajo razprave v okviru demokratičnega kritičnega diskurza, pri katerem smo vztrajali v 80. letih, v katerem se (po Georgeu Gouldnerju) nasprotnik spoštuje kot partner pri iskanju optimalnega odgovora. Pobalinski načini diskvalifikacije, ki se čedalje bolj širijo celo med akademiki, nam niso v čast in dokazujejo, da smo še daleč od politične kulture in intelektualne ravni Evropske zveze. Pa hočemo biti že jutri tam, ali ne?

Odgovor na pismo dr. Vlada Miheljaka v Pismih bralcev pod *Mediji, ankete in volitve*, 2. 12. 2000

Odgovor v *Delu* ni bil objavljen.

V svojem odgovoru želim pojasniti samo tiste točke, v katerih se z dr. Vladom Miheljakom načelno ločiva. Gre za temeljno različno interpretacijo načina izračuna deviacije od volilnih rezultatov. O odstotkovnem izračunu se vsakdo lahko informira v neštetih matematičnih knjigah. On vseskozi meša odstotkovne točke, ki jih dobi z odštevanjem, in odstotke, s katerimi operiramo tehnički pri ugotavljanju deviacije kot napake meritev, merilnih inštrumentov itn. Matematiki to strogo ločijo. Prvo je specifično, drugo je univerzalno. Pri odstotkih, ki nastanejo z deljenjem, je treba navesti tudi veličino, na katero se odstotki nanašajo. Rezultati projekcij so determinirane veličine, in ne statistične, ker so tako podane. V tabeli na strani 74 je natančno navedeno, da gre za maksimalne razlike ne glede na datum. Glede napake pri napovedi *Dnevnika* v tabeli pripombe dr. Miheljaka drže, vendar so diagrami pravilni. V končnem poročilu je bilo to popravljeno. Ugotovili smo tudi še napoved *Dnevnika* z dne 30. 9. poleg uporabljene z dne 23. 9., pri obeh pa je napoved za LDS 40 odstotkov, in ne 38 odstotkov, kot piše dr. Miheljak. Podatki za *Mladinino* napoved so z dne 7. 10. 2000 in so takšni, kot so bili navedeni. Poleg *Dela* so bili najbolj točni. Analiza torej ne temelji ne napačnih podatkih, kot sugerira dr. Miheljak. Končno gre za generalizirane trende, in ne za decimalke. Dr. Miheljak pa se teh trendov izogiba. Končno besedo bodo imeli nepristranski sociologi, kot sem zapisal že zadnjič.